

Národnostné vzťahy vo svete sa v súvislosti s prehĺbením krízy imperialismu bezpochyby zhoršili a rozpory prehĺbili. Množia sa názory, že národnostný „taviaci kotol“ (melting pot) v USA a v mnohých ďalších kapitalistických krajinách prestal fungovať, že „etnicita je dnes hlavným svetovým problémom [Hampel 1976] a že „etnická solidarita sa ukazuje ako nepomerne silnejšie pojivo ako triedna solidarita“. Národnostná nenávisť a nacionalizmus sa označuje za večný princíp vývinu ľudstva.

Zo spomínaného hľadiska sa často hodnotia tiež pomery v svetovej socialistickej sústave, (1) národnostne bohato štruktúrovanej, v ktorej žije do 200 národov a národností a národnostných menšín, z toho vyše 108 len v ZSSR. Negatívna charakteristika sa uplatňuje predovšetkým voči ZSSR. V najostrejšej podobe ju možno zhrnúť do antisovietskej tézy, akoby „bol dnes ZSSR práve tak vzdialený od riešenia národnostnej otázky, ako cárske Rusko“ a akoby sa v ZSSR uplatňoval akýsi neokolonializmus, rusifikácia, denacionalizácia atď. Reálnemu socializmu sa prisudzujú v národnostných vzťahoch tie isté metódy, aké uplatňuje imperialismus. Týka sa to tiež osobitne Československa a ďalších socialistických štátov v strednej a juhovýchodnej Európe, ktorých zložitá *národná minulosť* (národnostná nevraživosť, revanšizmus, problémy hraníc, problémy národnostných menšín atď.) je všeobecne známa. O to menej sa docenuje *socialistická súčasnosť*, formovanie socialistických národov a menšín, ich družba, priateľstvo a spolupráca. To opravdu nie je, ako píše antikomunisti, „ani komunistami neriešený problém“. (2) To je dnes — predovšetkým v sociálno-politickom zmysle — *vyriešený problém*.

Dochádza aj dnes vo vyspelých socialistických krajinách k rozvoju národov? Ako sa tu chápe národ? Aký obsah má zbližovanie národov a menšín? Existujú nacionalistické hnutia? Existuje národnostná otázka? Aké sú tendencie vývoja národnostných vzťahov? Ako vyzerá vedomie ľudí: prevladá v ňom nacionalizmus či internacionalizmus? To sú otázky, ktoré nás zaujímajú a ktoré sú predmetom ostrého ideologického boja.

Všimnime si Československa. (3) V dôsledku politiky domácej i medzinárodnej buržoázie bolo kedysi skutočne „ohniskom“ národnostných svárov, ktoré vystupovali v podobe známej otázky slovenskej, no tiež českej, československej a menšinovej; v podobe triednych a národných vzťahov kapitalistického typu; kombinácie formálnej občianskej a národnej rovnosti s ekonomickým panstvom buržoázie, za rozhodujúceho vplyvu buržoáznej interpretácie identity národa.

(1) V užšom slova zmysle zahrňujem sem predovšetkým Bulharsko, Československo, Kubu, Maďarsko, Mongolsko, Nemeckú demokratickú republiku, Poľsko, Rumunsko, ZSSR atď., ktoré uplatňujú v praxi jednotné princípy národnostnej politiky štátu.

(2) Do južnej Európy zaraďuje Hartl aj Slo-

vensko, jednu z oboch republík ČSSR [Hartl 1976: 593].

(3) V Československom socialistickom federatívnom štáte žije 64,5 % Čechov a 29,8 % Slovákov. Menšiny (maďarská, poľská, nemecká a ukrajinská) predstavujú necelých 6 % z počtu obyvateľov.

Podstatná je najmä problematika chápania *idey národa*. Marxistická sociologická teória vychádza z toho, že národ charakterizujú dve skupiny znakov. Sú to *znaky ekonomicko-sociálno-kultúrne a triednopolitické*, dané špecifickým stupňom ekonomického vývoja, politickým systémom, špecifickou triedno-sociálnou štruktúrou národa a stupňom duchovného života. Ďalej sú to *znaky sociálno-etnické*, podmienené *historicky*, ku ktorým patrí jazyk, národné črty spôsobu života a kultúry, špecifické národné vedomie, národná psychika, tradície, mentalita atď. Najrýchlejšie sa rozvíja prvá skupina znakov, ktorá po socialistickej revolúcii vedie k formovaniu socialistických národov.

Národ a národnostné vzťahy majú v spoločenskom vedomí, v ideológii, v ideologickom boji atď. významné miesto. Národ je objektívny jav. Podobne i národnostné vzťahy sú súčasťou objektívnych spoločenských vzťahov. Národné a medzinárodné vzťahy, existencia kapitalistických a socialistických národov sa odráža vo vedomí ľudí, osobitne v ideológii jednotlivých tried. V kapitalistických pomeroch, keď sú národy rozdelené na antagonistické triedy a keď v každom národe sú vlastne „národy dva“, *národ vlastníkov a národ pracujúcich*, nemožno hovoriť o jednotnej ideológii v národnostných vzťahoch, aj keď vplyv buržoázneho nacionalizmu je celkom mimoriadny. Vo vedomí rôznych tried a sociálnych skupín zákonite dochádza k rozpornému chápaniu národa a jeho funkcie a k rozporným prejavom národného vedomia, ktorého ideologicky vyhranenými protipólmi sú buržoázny nacionalizmus a proletársky internacionalizmus.

Podotýkam, že národné vedomie nechápem ako dajakú osobitnú formu spoločenského vedomia. Národné vedomie existuje v podobe celého komplexu svetonázorových, filozofických, sociálnych, ekonomických, politických, historických, etických a estetických názorov, ktoré sa vzťahujú k danému národu a prejavujú sa prakticky vo všetkých formách spoločenského vedomia. [Kosing 1976: 26].

Z toho hľadiska obsah národného vedomia a tiež obsah a ciele národných hnutí sú dané tým, ktorá trieda a ktorá ideológia je v národe vládnuou.

Vývoj a zmeny v charaktere národov sú podmienené revolučnými premenami prvej skupiny znakov národa. V ČSSR takéto revolučné premeny boli podmienené predovšetkým nastolením moci robotníckej triedy vo zväzku s pracujúcim roľníctvom a inteligenciou; dynamickým rozvojom výrobných síl na základni spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov, revolučnou prestavbou v politickom systéme, ktorý má od roku 1939 formu socialistickej federácie; hlbokými zmenami v triedno-sociálnej štruktúre národov a národností a nakoniec zblížením a vyrovnaním tejto štruktúry; vplyvom procesov kultúrnej revolúcie atď.

Pod vedením robotníckej triedy sa v socialistickom Československu zásadne zmenili podmienky života a charakter českého a slovenského národa, ako aj štyroch menších: maďarskej, nemeckej, poľskej a ukrajinskej. Ide o národy a národnosti, ktoré predstavujú novú kvalitu nielen z hľadiska triedno-sociálneho, politického a ideologického, ale tiež z hľadiska národného, sociálno-etnického. Rozvinul sa socialistický obsah ich národného vedomia, národnej psychiky, kultúry, tradícií, národných záujmov. Prehlbila sa ich jednota. Postupne odumierali tie stránky národného hľadiska, ktoré boli kedysi spojené s vládou buržoázie a jej ideológie. Tento proces samozrejme nie je zakončený, postupne sa spolu s úspešným vývinom rozvinutého socializmu prehlbuje.

Dynamika vyrovnávacích procesov v triedno-sociálnej štruktúre národov a menších v ČSSR za posledných 30 rokov je vo svetovom meradle hneď za ZSSR unikátna. *Dnes môžeme hovoriť prakticky o jednotnej triedno-sociálnej štruk-*

Tabuľka 1. Dynamika vyrovnávacích procesov medzi českou [a slovenskou časťou] československého štátu

Podiel Slovenska (v %)	1937	1948	1970	1975
na počte obyvateľov ČSSR	24,5	27,9	31,5	32,0
na tvorbe národného dôchodku	12,0	19,2	26,7	27,1
na hrubej priemyselnej výrobe	7,0	13,2	24,0	27,0
na hrubej poľnohospodarskej produkcii	23,0	21,2	32,0	32,5

túre ČSSR. Sociológovia charakterizujú obyčajne národnostné vzťahy ako jeden zo znakov sociálneho členenia spoločnosti. V ich grafoch to obyčajne vyzerá tak, akoby národné členenie existovalo vo vnútri akéhosi abstraktného sociálneho členenia. Akoby sme napríklad vo vnútri viacnárodného štátu nemali do činenia s dvomi skupinami vzťahov: so vzťahmi triedno-sociálnymi a národnými. Pričom posledné akoby bolo možné bezozbytku redukovať len na prvé.

Nesmieme však zabúdať, že pokiaľ existujú národy a štáty, má triedno-sociálna štruktúra svoje národné a štátne ohraničenie a vykazuje doterajšiemu vývoju zodpovedajúce rozdiely. Úlohou spoločenstva socialistických štátov je postupne odstrániť tieto „hranice“, vytvoriť *jednotnú* triedno-sociálnu štruktúru socialistických štátov a národov.

Niet nadnárodnej, akejsi anacionálnej triedno-sociálnej štruktúry, triedno-sociálnej štruktúry „vôbec“. Existujú konkrétne triedno-sociálne štruktúry národov a štátov, ktoré majú v prípade socialistických štátov internacionálny charakter a jednotný ekonomický, politický a duchovný základ a ktoré sa stále viac zblížujú

Ako som spomínal, osobitným príkladom takéhoto vyrovnávania a zblížovania v podmienkach socializmu je triedno-sociálna štruktúra českého a slovenského národa. Socialistická národnostná politika od roku 1948, od socialistickej revolúcie viedla k tomu, že

1. ekonomika Slovenska sa rozvíja rýchlejšie ako ekonomika českých krajín;
2. rozvinutejší český národ poskytuje v tomto procese významnú pomoc;
3. po prekonaní podstatných rozdielov sa pomoc mení na vzájomnú spoluprácu a kooperáciu, vytvorenie jednotnej vysoko vyspelej československej ekonomiky;

Tabuľka 2. Sociálna skladba obyvateľstva ČSR a SSR (v r. 1975 v %)

	ČSR	SSR
Robotníci	61,3	60,5
Ostatní zamestnanci	28,9	26,1
Družstevní roľníci	7,3	10,1
Ostatní družstevní výrobcí	1,8	1,4
Drobní roľníci	0,5	1,6
Ostatní zamestnaní	0,1	0,1
Slobodné povolania	0,1	0,0

4. tento proces vedie k rovnakej životnej úrovni oboch národov a k formovaniu internacionálneho socialistického spôsobu života;
5. tento proces vyúsťuje vo vytvorení totožnej triedno-sociálnej štruktúry českého a slovenského národa a národností, jednotnej triedno-sociálnej štruktúry celej ČSSR.

Načrtnutý proces nie je ukončený, v rozhodujúcich ukazovateľoch je však už realitou.

Ide o triedno-sociálnu štruktúru bez vykorisťovateľských tried, ktorá svedčí o tom, že sa český a slovenský národ *premenili na spoločenstvá pracujúcich*.

Cieľom budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti je koniec koncov formovanie a víťazstvo *socialistického spôsobu života*. Súvisí tento pojem nejakou vzťahom k národnému životu a hnutiu?

Socialistický spôsob života je komplex najpodstatnejších rysov socialistickej činnosti, pomerov, vzťahov, ideológie a kultúry, ktoré vychádzajú z danej úrovne rozvoja socializmu. Socialistický spôsob života hlboko ovplyvňuje charakteristiku súčasného socialistického českého a slovenského národa; obsah národného vedomia ľudí, hĺbku prejavov socialistického vlastenectva a internacionalizmu. A naopak, národné prvky českého a slovenského národa ovplyvňujú formovanie socialistického spôsobu života.

Správna národnostná politika socialistického štátu, v rámci ktorej sa uplatňujú najmä také princípy, ako a) princíp reálneho, faktického riešenia národnostnej otázky, predovšetkým v oblasti ekonomicko-sociálnej, politickej, kultúrnej; b) princíp vedúcej úlohy robotníckej triedy, ktorá predstavuje väčšinu socialistických národov; c) princíp práva národov na sebaurčenie až do oddelenia; d) princíp rovnoprávnosti veľkých a malých národov a menšín; e) princíp internacionálnej spolupráce a vzájomnej pomoci; f) princíp socialistickej štátnosti a socialistického federalizmu; g) princíp demokratického centralizmu; h) princíp politicko-ideologickej výchovy pracujúcich v duchu socialistického internacionalizmu a vlastenectva a prekonávanie prežitkov nacionalizmu a etnocentralizmu, má za následok, že *pozornosť ľudí sa prirodzene a stále viac koncentruje na základné sociálne ciele, ktoré sú spoločné všetkým obyvateľom bez rozdielu národností*. Život a myslenie ľudí nadobúda stále internacionálnejší obsah: *základné rysy socialistického spôsobu života sa prejavujú stále nezávislejšie na národných špecifikách českého a slovenského národa, alebo menšín*. Upevňujú sa pocity spoločnej československej socialistickej jednoty a štátnosti, pocity spolupatričnosti k svetovej socialistickej sústave.

Okrem *ekonomiky* — tendencií ekonomického vývoja — zohráva v živote národa rozhodujúcu úlohu *politika* — tendencie politického vývoja — vzájomný vzťah triednych síl v národe, politický systém, forma štátnosti, podstata a obsah štátnej moci, politická ideológia atď. Československý socialistický štát, ktorý najprv existoval v podobe jednotného štátu dvoch národov, sa od roku 1969 pretvoril na *socialistický federatívny štát*. Táto skutočnosť neobyčajne posilnila socialistickú demokraciu. Dala plnší výraz realizácii práva národov na sebaurčenie až do oddelenia. Ako ukazujú skoro desaťročné skúsenosti z fungovania socialistickej federácie v Československu, federácia umožnila prehlbenie socialistickej národnej *štátnosti* — českej a slovenskej — a súčasne prehlbenie *spoločnej československej štátnosti*. Sovietské i československé skúsenosti plne dokazujú, že národná štátnosť je *všeobecným znakom socialistického národa*. [Kosing 1976: 214—222]

Socialistická federácia nerozdeľuje, ale zblízuje národy. V tom vidíme aj jej prednosti. Československú federáciu tvoria dva rovnoprávne národné štáty: Slovenská socialistická republika a Česká socialistická republika. Obidva ná-

rodné štáty postupujú v spoločnom štáte časť svojej suverenity spoločnému federatívnemu štátu. Suverenita federatívneho štátu a suverenita národných štátov existujú a pôsobia vedľa seba. Toto riešenie rešpektuje tak *všeobecno-demokratický princíp*, t. j. podriadenie sa menšiny väčšine, ako aj *princíp reálneho zabezpečenia rovnoprávnosti obidvoch štátov* a zákaz majorizácie predstaviteľov menšieho národa predstaviteľmi národa väčšieho. Tomu zodpovedá aj *dvojkomorový systém* Národného zhromaždenia (parlamentu), skladajúceho sa zo Snemovne ľudu a Snemovne národov.

V Československej socialistickej federácii sa v podstate utvorili tri druhy kompetencie:

- a) výlučná kompetencia federálneho štátu — taxatívne vypočítaná,
- b) spoločná kompetencia, obsahujúca oblasť kompetencií, ktoré prislúchajú v taxatívne vymedzenej časti federácii a vo zvyšujúcej časti národným štátom,
- c) výlučná kompetencia národných štátov.

Československá socialistická federácia, ktorá sa rozvíja na základni socialistického spoločenského zriadenia, jednotného socialistického politického a ekonomického systému a na princípoch socialistickej demokracie, za 10 rokov svojej existencie sa plne osvedčila. Neviedla k nijakému odcudzovaniu obidvoch národov, ako to očakávali nepriatelia a antikomunisti, ale k ich užšej spolupráci a zblíženiu.

Súčasne s ústavným zákonom č. 143/68 Zb., o československej socialistickej federácii, schválilo Národné zhromaždenie ČSSR aj ústavný zákon č. 144/68 Zb., o postavení národnostných menšín v ČSSR. Príslušníkom maďarskej, nemeckej, poľskej a ukrajinskej národnosti zabezpečuje ústavný zákon právo na vzdelanie v materinskom jazyku, právo na rozvoj kultúrneho života, právo používať svoj jazyk v styku s úradmi, právo združovať sa v národnostných spoločensko-kultúrnych organizáciách a právi na tlač a informácie vo vlastnom jazyku.

Tieto práva tu boli už od roku 1948, roku 1938 sa však presnejšie koncipovali. Národnostná politika Komunistickej strany Československa vo vzťahu k štyrom menšinám dosiahla mimoriadne pozitívne výsledky. V ČSSR neexistuje už menšinový problém, ako to bolo v podmienkach buržoázneho štátu. Zmenilo sa politické postavenie menšín, ich ekonomický základ, triedno-sociálna štruktúra a charakter národného vedomia. Obidva národy a menšiny sa významne zblížili. Rozvinulo sa menšinové školstvo (ako súčasť jednotného štátneho školstva), kultúra v jazyku národností, literatúra, umenie, tlač, vysielanie v rozhlase atď. Slobodne sa rozvíjajú jazyky menšín.

Všetky menšiny silno inklinovali k československej socialistickej štátnosti — okrem časti nemeckej menšiny (čo sa riešilo čiastočným vystaňovaním). Súčasne sa na novom základe formovali ich vzťahy k ich pôvodným, dnes už socialistickým národom za hranicami [Zvara 1939].

Významné bolo, že pôvodné národy menšín — v Maďarsku, Poľsku, Nemeckej demokratickej republike — stali sa socialistickými a teda menšiny tak zvnútra štátu, ako aj zvonku boli ovplyvňované v socialistickom duchu. Tým tiež zanikol starý revanšizmus (okrem revanšistickej propagandy z Nemeckej spolkovej republiky). Československý socialistický štát uplatňuje voči menšinám politiku, ktorá

1. vedie k ich zblížovaniu s českým a slovenským národom,
2. napomáha rozvoju menšín ako relatívne samostatných národnostných skupín,
3. súčasne nebráni prirodzeným a dobrovoľným vzťahom menšín k ich pôvodným národom, nachádzajúcim sa za štátnou hranicou. Práve takáto politika

upevňuje vzťahy príslušníkov menšín k československému socialistickému štátu, ako k ich skutočnej vlasti.

Takto sa komplexne riešila problematika slovenská, česká, menšinová a československá.

Socialistická federácia významne prispieva k správne dialektickému prejavu *dvoch tendencií v národnostnej otázke*: tendencie k rozvoju socialistických národov a tendencie k ich všestrannému zblížovaniu. Kým v buržoáznej republike se obe tendencie realizovali v rámci antagonistických protirečení, v podmienkach socializmu vyrastajú z *iného sociálneho organizmu*. Preto tiež rozvoj národného faktoru a stále silnejúca tendencia k internacionalizácii všetkých stránok spoločenského života sa realizujú v podmienkach socializmu v dialektickom súlade. Ide o *rozvoj národov a o ich intenzívne zblížovanie*. To sú dve nevyhnutné tendencie v rámci rozvoja národnostných vzťahov za socializmu. Veľmi dôležité je, čo vlastne chápeme pod pojmom „rozvoj socialistických národov“. Rozvoj národov chápeme v širšom zmysle *ako dynamický rozvoj všetkých stránok života, najmä sociálno-politických*. Takýto rozvoj je však možný len na základe zblížovania, integrácie a vzájomnej pomoci. V tomto zmysle je „rozvoj“ nemožný bez „zblížovania“ a naopak.

Tak sme si odpovedali na niektoré otázky: ako chápeme národ, či existuje v socializme rozvoj národov a aké sú jeho tendencie. Existuje dnes v Československu národnostná otázka? Marxisticko-leninská sociológia môže odpovedať: *tak, ako ju zanechal kapitalizmus, už neexistuje, bola vyriešená*. V tomto zmysle národnostnej otázky *niet*.⁽⁴⁾ *Existujú však socialistické národy, existujú vzťahy medzi nimi a existuje tiež sústavná potreba tieto vzťahy sústavne riadiť a usmerňovať*. Národnostné vzťahy sú aj v podmienkach budovania rozvinutého socializmu značne zložité a náročné na ekonomické, politické, sociálne a kultúrne riadenie, na rozvoj teórie, na sústavnú realizáciu sociologických výskumov a uskutočňovanie výskumov verejnej mienky, na politickú výchovu mas a na prekonávanie prežitkov nacionalizmu vo vedomí ľudí. V tejto otázke sa tiež stupňuje antikomunistická činnosť zo strany mosovokomunkačných prostriedkov kapitalistických krajín.

Zložité je najmä riadenie národnostných vzťahov *v národnostne zmiešaných oblastiach*. Ide tu o komplex mnohostranných sociálno-triednych vzťahov ľudí, ktorí patria k rôznym národom a menšinám a sú ovplyvnení danými geografickými, demografickými, historickými, kultúrnymi, psychickými a inými faktormi a existenciou rôznych jazykov, foriem národného vedomia, národných znakov spôsobu života atď. Úspešné riadenie týchto vzťahov sa uskutočňuje predovšetkým na základe rozvíjania *socialistickej demokracie*. Zloženie všetkých zákonodárnych zborov, skladba poslancov Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej národnej rady, všetkých stupňov národných výborov zodpovedá jednak *triedno-sociálnemu zloženiu obyvateľstva*, štátu a oblastí, jednak *národnostnému zloženiu štátu a oblastí*. Federatívny systém štátnych orgánov znemožňuje *majorizáciu* niektorého národa a súčasne sociálne a národne zloženie okresných a miestnych národných výborov a celá podstata socialistickej

(4) V kapitalistickom Československu existovala národnostná otázka ako: a) vnútorná problematika každého z národov a menšín, t. j. existencia antagonistickej triedno-sociálnej štruktúry národov; b) ako antagonistické vzťahy medzi vládncami triedami českého a slovenského národa a tiež okolitých národov a štátov; c) ako medzinárodná problematika, t. j.

existencia tzv. československej otázky; d) ako odraz týchto vzťahov v politike a ideológii jednotlivých tried a politických strán; e) ako protirečivé a odstredivé národné hnutia a nacionalistické ideológie čechoslovakizmu, ľudáctva a menšinového a protimenšinového nacionalizmu atď. Tieto problémy nedokázala buržoázia riešiť.

moci znemožňuje útlak národnostných menšín. Okrem toho vo vzťahu k národnostným menšinám sa uplatňuje jednak ochrana ich práv ako *štátnych občanov*, jednak sa zabezpečujú od roku 1969 aj ich práva ako relatívne samostatných etnických skupín, ich *skupinové práva a záujmy*. Ide o právo na rovnoprávne politické zastúpenie: na používanie jazyka vo verejnom živote, na štátne školstvo v jazyku menšiny, na zhromažďovanie, na vytváranie spoločensko-kultúrnych spolkov a na rozvoj masovokomunikačných prostriedkov v jazyku menšiny.

Dôležitou súčasťou riadenia vývoja a rozvoja národnostných vzťahov je v poslednej miere aj dobrá znalosť a *sústavné skúmanie verejnej mienky, sociologické skúmanie stavu národného vedomia príslušníkov národov a menšín a názorov na interetnické vzťahy*, a to v pomeroch celej ČSSR a osobitne potom v štyroch typicky národnostne zmiešaných oblastiach ČSSR, t. j. na južnom a východnom Slovensku, na Ostravsku a v severočeskom kraji. Tento výskum pravidelne robia príslušné výskumné oddelenia pri Štatistických úradoch v Prahe a Bratislave, ďalej Slezský ústav ČSAV v Opave, Ústav kultúry a verejnej mienky v Bratislave a iné.

Od roku 1945, kedy sa český a slovenský národ a menšiny znovu po porážke fašizmu stretli v spoločnom štáte na nových demokratických a socialistických základoch, môžeme pozorovať v ČSSR vo vývine národného vedomia, interetnického vedomia, internacionalizmu, vlastenectva, alebo v prejavoch nacionalizmu, šovinizmu, etnocentrizmu, národných stereotypoch atď. zásadné kvalitatívne zmeny, poznačené predovšetkým prudkým ústupom posledných.

Napríklad ešte v roku 1943 podľa výsledkov prieskumu verejnej mienky v českej časti štátu len 21 % respondentov českej národnosti sa domnievalo, že Česi a Slováci sú dva osobitné národy. Neuznávali slovenský národ ako národ osobitný. 65 % respondentov sa domnievalo, že Česi a Slováci „sú dve vetvy jedného národa“ [Verejné mínění 1947]. Bol to dôsledok starej politiky buržoázie. V súčasnosti sa s podobným názorom už vôbec nestretáme. Presvedčenie o existencii dvoch osobitných, no súčasne veľmi blízkych národov, sa plne udomácnilo. Celý národný a kultúrny kontext slovenského národa sa rozvinul za 30 rokov tak, že v tejto oblasti ide dnes už o *vzájomné vzťahy*. Podľa výskumu verejnej mienky v rokoch 1975 a 1976 už 74,8 % respondentov v SSR jednoznačne hodnotilo pozitívny prínos českej socialistickej kultúry ako obohatenie ich kultúrneho vývinu a života a v ČSR až 73,9 % respondentov českej národnosti veľmi kladne hodnotilo podiel slovenskej socialistickej kultúry na obohatení ich duchovného života [Zvara 1978: 5]. Takýto prudký rast vplyvu národnej kultúry slovenského národa — kedysi národa utláčaného a zaostaleho — je v histórii Európy ojedinelý a možný skutočne len v podmienkach socializmu.

Výsledky výskumov verejnej mienky potvrdzujú u obyvateľstva pozitívny vývoj takých hodnôt, ako je hrdosť nad príslušnosťou k socialistickej ČSSR, ako je chápanie predností socializmu, ako sú prejavy túžby žiť v mieri, rozvíjať priateľstvo so Sovietskym zväzom a socialistickými štátmi, ale i všetkými mierumilovnými štátmi. Potvrdzujú sústavný pokles etnocentrického a náboženského myslenia. Osobitne cenné sú výskumy, robené v spomínaných štyroch národnostne zmiešaných oblastiach. Empirické výskumy, ktoré sa tu robia od roku 1936, sú zamerané na poznanie podstaty vývinu súčasných interetnických vzťahov: skúmajú sa vplyvy migračných procesov, procesy zbližovania, kultúrne a národné záujmy a potreby príslušníkov národov a národností, vzájomné pôsobenie národných kultúr, vývin jazykových vzťahov (bilingizmu až trilingizmu). Skúmajú sa vzťahy rôznónárodného obyvateľstva v obciach, na praco-

viskách, skúma sa vývin zmiešaných manželstiev, korelácia náboženskej a národnostnej orientácie atď. Skúma sa tiež stupeň a intenzita prejavov etnocentrizmu a rôznych predsudkov [Sokolová 1975: 294—311; Ollík 1976; Végh 1977].

Celkove veľmi komplexné empirické výskumy sa zaoberajú tiež otázkami školskými a osvetovými, skúmajú stupeň asimilácie, názory na asimilačné procesy, prejavy prípadných jazykových bariér atď.

Pri týchto empirických výskumoch sa čerpá tiež zo skúseností ZSSR, Poľska a ďalších krajín. Ani jeden z mnohostranných prejavov rozvíjania národnostných vzťahov pritom nemožno obísť. Niektorí sociológovia v kapitalistických krajinách napríklad podceňujú výsledky empirických výskumov robených v ZSSR, osobitne tých, ktoré sa zaoberajú vzťahmi etnického vedomia a počtu národnostne zmiešaných manželstiev. Pozitívny vývin, kedy sa v dôsledku rozbitia starých triedno-sociálnych a národnostných bariér v ZSSR zvyšuje počet národnostne zmiešaných manželstiev, sa znevažuje. Tvrdí sa, že „do veľkej miery sú etnické vedomie a postoje k sobášom nezávisle premenné... Ľudia sa neženia hlavne z pocitu etnicity“ [Fisher 1977: 407—408].

Aj keď vieme, že ľudia sa neženia pre národnosť, rozvoj národnostne zmiešaných manželstiev je — okrem iných, ďaleko významnejších indikátorov — jedným z dôležitých sprievodných znakov správnej *národnostnej politiky*. To plne potvrdzujú aj empirické výskumy robené v ČSSR. G. Sokolová hovorí o tom, že „zmiešané manželstvá nie sú len dokladom určitého národnostného vývoja oblasti, ale súčasne predstavujú významný faktor, ktorý ovplyvňuje postoje rodiny k niektorým otázkam, pôsobí na ich kultúrnu a jazykovú orientáciu a pod. Rodiny charakterizuje napr. používanie dvoch jazykov (ak sú ich členovia rôznej národnosti), záujem o kultúru a masovokomunikačné prostriedky vo viacerých jazykoch a podobne [Sokolová 1975: 303].

Rozhodujúcim činiteľom pre priaznivý národnostný vývin v socializme, ako potvrdzujú výskumy, je predovšetkým riešenie otázok politických. Národy a menšiny sú menšinami *pracujúcich*, bez vykorisťovateľských tried, ktoré by mali záujem na národnostných rozporoch, v národnostných vzťahoch sa prejavuje hlboká demokracia a prirodzený vývin.

Stále väčšia pozornosť je venovaná spoločným otázkam sociálnym, myslenie v národnostných kategóriách ustupuje do pozadia. Ďalším rozhodujúcim činiteľom je riešenie otázok triedno-sociálnej štruktúry národov a národností, smerujúce k zabezpečeniu skutočnej rovnosti a rovnoprávnosti veľkých a malých národov a menšín.

V. I. Lenin kedysi písal o dvoch historických tendenciách v národnostnej otázke za kapitalizmu. „Prvá: prebudenie národného života a národnostných hnutí, boj proti každému národnostnému útlaku, utvorenie národných štátov. Druhá: rozvoj a rozhojnenie všetkých možných stykov medzi národmi, odstránenie národných priehrad, vytvorenie internacionálnej jednoty kapitálu, hospodárskeho života vôbec, politiky, vedy atď.“ [Lenin 1956: 18]. *Obe tendencie*, ktoré sú zákonom kapitalizmu, sa uskutočňujú v kapitalizme v antagonistic-
kých rozporoch, sú sprevádzané útlakom, segregáciou, vojnami, nacionalizmom a rasizmom.

Spomínané tendencie majú v socializme iný priebeh: vychádzajú z nového sociálneho organizmu, zanikol ich antagonistic-
ký charakter, ide o dialektický rozvoj a vzájomné zblížovanie národov. Integrácia sa uskutočňuje „bez bolesti“ v prospech veľkých i malých národov a menšín. Tým zaniká aj známy zdánlivo neriešiteľný rozpor medzi nacionalizmom a internacionalizmom.

Literatura

- Fisher, W. A.: *Ethnic Consciousness and Inter-marriage: Correlates of Endogamy among the Major Soviet Nationalities*. Soviet Studies 1977, č. 29.
- Hampel, J.: *Etnicita, svetový problém*. Politische Studien 1976, č. 230.
- Hartl, H.: *Národy, menšiny a hranice v južnej Európe*. Politische Studien 1976, č. 230.
- Kosing, A.: *Nation in Geschichte und Gegenwart*. Berlin, Dietz Verlag 1976.
- Lenin, V. I.: *Spisy, sv. 20*. Bratislava 1956.
- Ollík, T.: *Výskum postojov ukrajinského obyvateľstva v ČSSR*. Sociológia 1977, č. 9.
- Sokolová, G.: *K výskumu soudobých interetnických vztahů v Ostravské oblasti*. Opava, Slezský ústav ČSAV 1975.
- Végh, L.: *Výskum maďarskej národnostnej kultúry na Slovensku*. Sociológia 1977, č. 9.
- Veřejné mínění*. 1947, 7.
- Zvara, J.: *Február — nástup k vyriešeniu národnostnej otázky*. Národné výbory 1978, č. 5.
- Zvara, J.: *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1945*. Bratislava, EPOCH 1969.

Резюме

Звара Ю.: Национальное развитие в условиях социализма

Автор статьи анализирует отношение между национальным и социальным развитием в условиях социализма. Хотя национальное развитие связано также с социальным развитием, оно охватывает однако целый ряд специфических проблем. На примере социалистической Чехословакии автор отвечает главным образом на такие вопросы, как, например: каковы тенденции развития социалистических народов, какое содержание при социализме имеет категория народ и как реализуется сближение народов. Он отвечает также на вопрос, существует ли в условиях социализма национальный вопрос и националистическое движение. Особое внимание уделяется уровню национального сознания народа.

Высокая интенсивность выравнивания классово-социальной структуры чешского и словацкого народов и взаимных процессов сближения за последние 30 лет полностью подтверждает тезис о равноправии больших и малых народов при социализме и об эффективности принципа политики социалистического интернационализма. Принципы национальной политики социалистического государства носят комплексный характер и результатом их применения является формирование социалистического образа жизни как интернациональной категории.

В заключение автор статьи информирует о некоторых социологических исследованиях этой проблематики в ЧССР и СССР.

Summary

Zvara J.: National Development under the Conditions of Socialism

The present paper deals with the relation between national and social development under socialism. Of course, national development is also social development but it involves a fairly large area of specific problems. The author uses the example of socialist Czechoslovakia to demonstrate particularly the development trends of socialist nations, the content of the category of nation under socialism, and the way in which the homogenization of nations is being actualized. He also provides an answer to the question whether there exists any nationality problem or nationalist movement in a socialist society. Special attention is paid to the state of national consciousness of the population.

The extremely intensive levelling of the social-class structure of the Czech and the Slovak nation and the rapid rate of mutual homogenization processes within the past thirty years fully confirm the thesis on the equality of big and small nations under socialism and on the effectiveness of the political principle of socialist internationalism. The national-policy principles of a socialist state are of a complex character and their application results in the formation of the socialist way of life as an international category.

In conclusion the paper presents information about some sociological researches in this problem area carried out in Czechoslovakia and in the Soviet Union.